

Bosnia and
Herzegovina

PRIHVATITE IZAZOV TEŽAK JEDNU TONU

Vaš vodič za akciju protiv klimatskih promjena!

Koristite manje energije, štedite novac, popravite kvalitetu vazduha i štitite svoj okoliš.

Sadržaj

1.	Zašto se suočiti s ovim izazovom?	4
2.	Kako početi?	6
3.	Na cesti	8
4.	U kući	12
	- Energetski efikasna gradnja	13
	- Zagrijavanje prostora	13
	- Hlađenje prostora	14
	- Osnovni kućanski aparati	15
	- Vrt i dvorište	20
	- Voda u kući	22
	- Kompostiranje otpada	23
	- Reciklirajte	24
	- Cilj od jedne tone je za pojedinca	25
5.	Upitnik	26
6.	Dječji kutak	30

PRIHVATITE IZAZOV TEŽAK JEDNU TONU

**Krenite u akciju protiv klimatskih
promjena!**

**Koristite manje energije, štedite
novac, popravite kvalitet
vazduha i štitite svoj okoliš.**

Krenite u akciju protiv klimatskih promjena!

Zašto se suočiti s ovim izazovom?

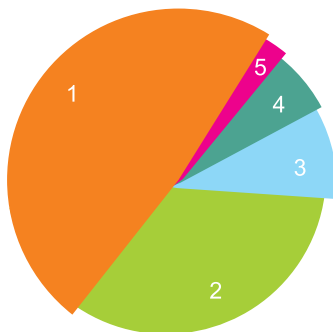
Koristite manje energije, štedite novac, popravite kvalitetu vazduha i štitite svoj okoliš.

Klima na našoj planeti se mijenja. Povećanje koncentracije stakleničkih gasova u atmosferi uzrokuje rast prosječnih godišnjih temperatura.

U cijelom svijetu primijećuju se znakovi klimatskih promjena, ledenjaci se otapaju, nivo mora raste, sve su češće ekstremne vremenske prilike poput uraganskih vjetrova i poplava. U Bosni i Hercegovini su takođe opažene klimatske promjene. Zimi se temperature rijetko spuštaju ispod nule, a djeca mogu samo slušati priče odraslih o vrlo snježnim zimama i zimskim radostima. S druge strane, ljeta su promjenjiva te smo često svjedoci ekstremnih vremenskih prilika

– ili tropskih vrućina ili kišovitih i prohladnih ljeta.

Svake godine naš građanin proizvede prosječno preko šest tona stakleničkih gasova.

Postotak emisije stakleničkih gasova kao rezultat individualne upotrebe energije:

1. Putnički cestovni prevoz	45%
2. Zagrijavanje i hlađenje prostora	31%
3. Zagrijavanje vode	12%
4. Kućanski aparati	8%
5. Rasvjeta	4%

Kada se sabere, individualna potrošnja energije u domaćinstvima predstavlja oko 49% od ukupne potrošnje energije u Bosni i Hercegovini. Osim prilikom korištenja energije, stakleničke gasove stvaramo i otpadom iz domaćinstava koji završava u/na tlu.

Staklenički gasovi koji su usko povezani uz ljudsku aktivnost, a imaju najznačajniji uticaj na klimatske promjene su: **ugljikov dioksid, metan, dušikovi oksidi, sintetički staklenički gasovi fluorirani ugljici i ugljikovodici i sumporov heksafluorid.**

Individualna potrošnja energije rezultira u najvećoj mjeri emisijom ugljikovoga dioksida.

DANAŠNJI IZAZOV TEŽAK JEDNU TONU!

Vrijeme je da krenemo u akciju protiv klimatskih promjena. Efikasnom upotrebom energije i mudrim potrošačkim izborom, možete smanjiti vaše individualne emisije stakleničkih gasova za oko 20% ili za jednu tonu godišnje.

Svaki put kada se vozite u trgovinu, uključite perilicu ili učinite bilo šta drugo za što je potrebna energija proizvedena iz fosilnih goriva, stvarate stakleničke gasove koji doprinose klimatskim promjenama te onečišćuju vazduh. Kao i većina Vaših sugrađana, vjerovatno već sada poduzimate neke korake kako biste uštedjeli energiju i novac i zaštitili okoliš.

No, **IZAZOV TEŽAK JEDNU TONU** poziva Vas da se založite još više.

Koje god korake poduzeli – svi se zbrajaju!

Kako početi?

Ovaj vodič pruža savjete koji Vam mogu pomoći da smanjite stakleničke gasove koje Vi lično proizvodite.

Postavite si cilj koji ima smisla i koji je

razuman za Vaše domaćinstvo. Veliki broj savjeta može Vam pomoći da uštedite novac,

poboljšate kvalitetu vazduha i zaštitite okoliš. Svaki savjet mjeri se prema očekivanom rezultatu

Primjeri koraka koje možete poduzeti:

- Ako u prosjeku automobilom prijeđete oko 10.000 km godišnje - vozite 10% manje
- Ako imate dva hladnjaka u domaćinstvu - isključite jedan
- Podesite perilicu suđa na štedno pranje - ispiranje i sušenje (na nižim temperaturama)

Kako postići svoj cilj od jedne tone?

Šta je jedna tona stakleničkih gasova?

Radi ilustracije količinu od jedne tone stakleničkih gasova možete si predočiti kao otprilike zapreminu jedne dvospratnice površine oko 150 m².

Čini Vam se da je to mnogo?

Vi lično možete smanjiti upotrebu energije i proizvesti manje stakleničkih gasova na razne načine. Ako imate automobil, oko polovine emisije stakleničkih gasova za koju ste vi zaslužni, nastaje prilikom vožnje. Budete li vozili manje ili koristili energetske efikasne oblike prevoza, smanjit ćete potrošnju goriva i emisiju gasova. Ostatak emisija stakleničkih gasova u vašem domaćinstvu otpada na potrebe za energijom te valja donositi mudre odluke u pogledu grijanja, hlađenja, korištenja kućanskih aparata, rasvjete i otpada. Premda je cilj od jedne tone na individualnoj razini, veliki broj savjeta u ovom vodiču odnosi se na uštedu energije u domaćinstvima, tako da bi bilo **mudro da u vašem domaćinstvu djelujete zajednički.**

Šta ćete Vi lično postići?

- Uštedjeti novac
- Pomoći u borbi protiv klimatskih promjena
- Poboljšati kvalitet vazduha
- Zaštititi okoliš.

Sudjelovanje u **IZAZOVU TEŠKOM JEDNU TONU ISPLATIT ĆE** Vam se. Smanjenjem upotrebe energije za oko 20% računi za grijanje i struju smanjit će se u istom omjeru. No to nije sve. Većina ljudskog djelovanja koje stvara stakleničke gasove doprinosi onečišćenju vazduha i stvaranju smoga. Znamo da onečišćujuće tvari koje stvaraju smog, prizemni sloj ozona i krute čestice ili prašinu povećavaju naše račune za zdravstvene usluge, utječu na radnu produktivnost i doprinose oštećenju usjeva. Rezultat vaših napora za smanjenje emisija stakleničkih gasova bit će čišći vazduh i zdravija zajednica.

Niste sami

Upravo kako se od Vas traži da učinite svoj dio, tako su i tvrtke, industrije, vlade i zajednice pozvane dati svoj doprinos.

Automobili i kamioni na našim cestama odgovorni su za oko 18% ukupnih emisija stakleničkih gasova u Bosni i Hercegovini. Svake godine motorna vozila oslobode preko 3,6 milijuna tona stakleničkih gasova u atmosferu.

U urbanim područjima, izduvni gasovi iz vozila čine gotovo dvije trećine zagađivača koji proizvode smog. Smog je posebno štetan za zdravlje djece, starijih osoba i osoba s kardiorespiratornim teškoćama.

Prevozz koji birate, način kako vozite lični automobil, tip automobila ili kamiona koji posjedujete te način održavanja, određuje količinu goriva koja Vam je potrebna, a time i količinu stakleničkih gasova koje proizvodite.

Voziti manje prvi je korak prema usporavanju klimatskih promjena, poboljšanju kvalitete vazduha i uštedi novca.

Vozite 10% manje

Ako vozite oko 10,000 kilometara godišnje, smanjenje vaše godišnje kilometraže za 1,000 kilometara ili 10%, značajno će smanjiti emisiju stakleničkih gasova i poštediti Vas nekoliko odlazaka na benzinsku postaju. Vozite se javnim prevozom, dijelite automobil s drugima ili – hodajte i vozite bicikl. Dakle, zapravo, oblik prevoza i vježbu možete spojiti u isto. Ako je to moguće, radite od kuće dan ili dva tjedno. Pokušajte smanjiti vožnju tako da koristite trgovine i ostale uslužne punktove u blizini doma ili radnog mjesta te ujedno kombinirajte posjete na više lokacija odjednom. Tako ćete uštedjeti vrijeme, novac i gorivo, a i izbjeći zastoje u prometu.

Štedljivo koristite klima uređaj u automobilu

Korištenje klima uređaja pri zastoja u prometu može povećati potrošnju goriva za čak 20%. Kako biste rashladili vozilo radije otvorite prozore. Ako je ikako moguće, parkirajte u sjeni kako biste automobil održali hladnijim ali i smanjili onečišćenje od isparavanja benzina iz motora i spremnika za gorivo.

Odrecite se drugoga automobila

Smanjite stakleničke gasove i uštedite hiljade maraka na troškove održavanja i amortizaciju, posebno ako je u pitanju staro vozilo.

Kod stajanja ugascite motor

Ako motor Vašega automobila radi dok stoji na mjestu, možete proizvesti oko četvrt tone emisija CO₂ svake godine i trošak od oko 100 KM za gorivo koje ste uzalud potrošili. Ako se zaustavljate na više od 10 sekundi, osim ukoliko ste

u prometu, ugascite motor i uštedite.

Vozite u skladu s ograničenjima brzine

Kod većine vozila, povećanje brzine sa 100 km/h na 120 km/h povećat će potrošnju goriva oko 20%. Osim toga, brza vožnja smanjuje životni vijek guma.

Vožnja djece u školu doprinosi jutarnjoj špici te emisiji stakleničkih gasova. Količina prometa u školskim zonama stvara nezdravu i nesigurnu atmosferu za djecu. Neka od mogućih alternativa su pješačenje ili korištenje školskih autobusa tamo gdje ih ima.

Jedan autobus pun putnika može ukloniti **40 vozila** s ceste te zadržati oko 50 tona stakleničkih gasova godišnje. Većina Sarajlija može kupiti godišnju kartu za javni prevoz za otprilike 700 KM, a u ostalim BiH gradovima

i za manje. Posjedovanje i održavanje prosječnog automobila (uključujući troškove kupnje, registracije, servisa i goriva) u prosjeku stoji oko 7.000 KM godišnje.

Tipični noviji model automobila koji godišnje pređe oko 20.000 kilometara proizvede:

Sportski automobili oko 6 tona CO₂

Limuzina srednje veličine 4 tona CO₂

Hibridno vozilo 2 tona CO₂ (pogon na benzin/struju)

Održavajte svoje vozilo

Mudra vožnja podrazumijeva sigurnu i štedljivu vožnju

Zašto štedjeti na troškovima goriva? Oko 70% automobila i manjih kamiona na cestama imaju

bar jednu gumu koja se više ne bi smjela koristiti ili koja nije dobro napuhana.

Neodgovarajuće napuhana guma ne samo da može smanjiti životni vijek gume i povećati potrošnju goriva, nego može dovesti i do iznenadnih kvarova koji mogu prouzročiti ozbiljne nezgode.

Stoga, redovito provjeravajte pritisak u gumama, uključujući i onu rezervnu.

Mogli biste smanjiti emisiju stakleničkih gasova barem za jednu osminu tone

stranih tijela (kamenčića, stakla, itd.), porezotina, puknuća ili drugih

znakova istrošenosti, te ih redovno rotirajte kako bi se postigle optimalne

performanse. Provjerite u uputama za vozilo koji je preporučeni pritisak

u gumama ili zamolite stručnjaka da umjesto vas provjeri gume.

Hibridna vozila kombiniraju nekoliko vrsta pogona. Na primjer, kod električnih vozila, ugrađeni generator proizvodi električnu energiju koja se kombinira s gorivom koje onda pokreće motor s unutrašnjim izgaranjem. Efikasnost trošenja goriva je za 20% do 50% veća nego kod tradicionalnih vozila. Vozila na gas takođe čuvaju okoliš i dugoročno se isplate kao investicija.

Održavajte svoje vozilo

Slabo održavani motor može koristiti do 50% više goriva i proizvesti do 50% više CO₂ od ispravno održavanog motora. Zanemarivanje zamjene istrošenog ulja i filtera rezultira slabim performansama motora, većom potrošnjom goriva i može, u konačnici, dovesti do ozbiljnih kvarova na automobilu.

Uklonite krovne nosače

ukoliko ih ne koristite. Čak i prazni nosači umanjuju aerodinamičnost i povećavaju potrošnju goriva. Ukoliko se radi o trajnim nosačima, jedinicama ugrađenim u tvornici, dodatni trošak na gorivo bit će minimalan.

Ne kupujte više nego što Vam je potrebno

Pogon na četiri kotača, snaga motora i dimenzije guma utječu na količinu goriva koje koristi vaše vozilo. Neke opcije opterećuju vozilo, otežavaju rad motora i troše više goriva.

Kupujte vozilo s najefikasnijom potrošnjom goriva

koje može zadovoljiti Vaše svakodnevne potrebe. Time ćete smanjiti emisije stakleničkih gasova do čak jedne tone godišnje, istovremeno smanjujući troškove za gorivo. Takođe možete razmotriti ugradnju ekološki prihvatljivog gasa za pogon vašeg vozila, što će smanjiti vaše troškove a i emisije stakleničkih gasova.

Potrebno je mnogo energije

za održavanje domaćinstva

– za rasvjetu, zagrijavanje i hlađenje, kućanske aparate i potrošnu toplu vodu. Održavanje komfornog životnog prostora može biti skupo bez obzira na to posjedujete li ili unajmljujete svoju kuću/stan. Stoga je važno „mudro kupovati“ energetske najefikasnije uređaje i opremu i dobro ih održavati.

ENERGETSKI EFIKASNA GRADNJA

Poboljšajte izolaciju zidova, podruma i potkrovlja. Izolacija vanjskih i podrumskih zidova, kao i potkrovlja, u trošnoj neizoliranoj kući može sniziti račun za grijanje čak i do 6 puta.

Koristite zaštitu i brtvljenje

kako biste spriječili propuštanje vazduha. Potražite stručnjaka kako bi Vam pomogao smanjiti potrebe Vašeg domaćinstva za grijanjem na način da se oslobodite propuha i propuštanja vazduha kod prozora, vrata, podruma i tavanica.

Kupujte nisko energetske (low-e) prozore i staklena

vrata. Ovi energetske efikasni proizvodi smanjuju troškove energije i pomažu da se vlaga ne kondenzira na staklenim površinama.

Zamijenite vanjska vrata

koja su u lošem stanju izoliranim vratima ili dvostrukim vratima.

ZAGRIJAVANJE PROSTORA

Instalirajte jedan od modernih energetski efikasnih kotlova

S novim kondenzacijskim ili niskotemperaturnim kotlom možete uštedjeti čak 25% troškova za grijanje domaćinstva, smanjiti emisije stakleničkih gasova te, zavisno od

U kući

razlike u efikasnosti staroga i novoga kotla, možete uštedjeti toliko da otplatite početnu investiciju za oko sedam godina.

Snizite temperaturu na termostatu

Za svaki stepen Celzijusa za koji snizite temperaturu na termostatu, štedite 3-5% energije. Snižavanje temperature za 3 do 5°C preko noći i kada niste u Vašem domu, optimalni je način uštede. Nikada nije potrebno zagrijavati dom na temperaturu višu od 20 °C - 21 °C.

Ugradnjom termostatskih ventila na radijatorima i regulacije na kotlu, godišnje možete uštedjeti i do 25% energije za grijanje.

U zimskim mjesecima u toku dana podignite rolete

Ovo omogućuje pasivnoj sunčevoj energiji prodiranje u Vaš dom čime možete uštedjeti i do 5% troškova grijanja. Navečer spustite rolete.

Ukoliko Vam je električna energija jedini dostupni energent za grijanje prostora, ugradite dizalicu topline (klima uređaj koji grije i hladi). Dizalica topline troši 2-4 puta manje električne energije u odnosu na električne radijatore ili peći.

HLAĐENJE PROSTORA

Ljeti spustite rolete i sjenila te zatvorite prozore tijekom dana kako biste spriječili ulazak topline. Noću napravite propuh kako biste prozračili i rashladili kuću ili stan.

Koristite ventilatore kao primarni način borbe protiv ljetne vrućine. Stropni ili samostojeći ventilator od 60 W potroši između 1 i 3 KM mjesečno dok klima uređaj troši između 10 i 50 KM u istom razdoblju.

Klima uređaj koji ljeti koristimo za hlađenje prostora treba imati što veći faktor hlađenja, koji se uglavnom kreće u granicama od 2,5 do 4. Najefikasniji uređaji na tržištu su klima uređaji s inverterom, a postižu uštede od 20 do 40% u odnosu na standardne uređaje.

Podesite temperaturu na klima uređaju na 27°C

i povesite je pri izlasku ili podesite programirani termostat. Za svaki stepen ispod 27 °C, trošite između 3 i 5% više energije. Primijenite li ovu preporuku, dobit ćete najviše komfora uz najniži trošak.

Čistite filter klima uređaja svaki mjesec. Zaprljani zračni filter smanjuje protok vazduha što može uzrokovati nepravilni rad uređaja. Prohodni i čisti filteri omogućuju

uređaju da se brzo hladi i koristi manje energije. Ako imate centralni klima uređaj, redovno čistite filter ili ga promijenite na početku sezone hlađenja.

Isključite izvore topline, kao što su rasvjetna tijela, kućanski aparati i električna oprema, kada nisu potrebni/ u upotrebi. Ako je moguće, kuhajte, perite, sušite i glačajte rano ujutro ili kasnije navečer.

Osnovni kućanski aparati

Kućanski aparati poput perilica rublja, hladnjaka, perilica suđa i pećnica doprinose s oko 7,5% ukupnoj emisiji stakleničkih gasova godišnje. U protekla dva desetljeća proizvođači kućanskih aparata značajno su poboljšali energetska efikasnost svojih

proizvoda. Noviji modeli troše mnogo manje energije, što rezultira manjom količinom stakleničkih gasova. Takođe su jeftiniji za upotrebu i održavanje.

Vrijedi obratiti pažnju na sljedeće:

Oznaka energetske efikasnosti na uređaju pokazuje koliko će prosječno godišnje potrošiti električne energije, u usporedbi sa sličnim modelima. A++ klasa identificira uređaje koji su energetski najefikasniji. Kućanski aparati energetskog razreda „A“ troše i do 45% manje energije u odnosu na iste uređaje energetskog razreda „D“.

Održavajte hladnjak

Redovno čistite cijevne površine od leda. Naslage leda u Vašem hladnjaku doprinose većoj potrošnji energije i slabijem održavanju namirnica. Prilikom čišćenja provjerite njihovo stanje kao i stanje komponenti na stražnjem dijelu. Održavajte brtvu na vratima čistom i provjeravajte da čvrsto prijanja. Jednostavni test prijanjanja je da postavite list papira između gumene brtve na vratima i kućišta hladnjaka. Ako je papir lako izvući, promijenite gumenu brtvu.

Kada kupujete hladnjak i ostale kućanske aparate, potražite one s oznakom visoke energetske efikasnosti

Na primjer, model hladnjaka iz 2002. koristi 50% manje električne energije nego model proizveden 10 godina ranije te može smanjiti emisiju stakleničkih gasova za 0,2 tone svake godine.

Isključite rezervni hladnjak ili zamrzivač

Osim ukoliko su Vam ovi uređaji zaista potrebni, ne trošite uzalud energiju ili novac. Ovaj je savjet posebno važan ako su aparati stariji i manje energetske efikasni.

Gasovi (radne tvari: CFC, HCFC i HFC) koji se nalaze u hladnjacima, ledenicama i klima uređajima su staklenički gasovi. Servis ovih uređaja treba obavljati samo ovlašteni serviser koji će prikupiti gasove i spriječiti njihovo ispuštanje u okoliš.

Koristite štedne programe kod perilica za suđe

Koristite štedne programe za suđe koje ne zahtijeva previsoke temperature (oko 50 stupnjeva Celzijusa). To je lako učiniti, a smanjit ćete i račun za vodu. Suđe radije očistite nego da ga ispirete prije stavljanja u perilicu, a perilicu uključujte samo kad je puna.

Općenito, perilice suđa su preporučljive jer osim što su higijenski, štede ruke, novac i deterdžent. Ručnim pranjem potroši se 10 puta više vode i dva puta više električne energije nego kod strojnog pranja.

Povećajte efikasnost hladnjaka i zamrzivača

Držite ih podalje od izvora topline (izravnog sunčevog svjetla ili radijatora) i uređaja (pećnica, peć, perilica za suđe) koji bi mogli otežati njihov rad. Istovremeno, provjerite podešenost temperature. Održavajte temperaturu hladnjaka između 2°C i 4°C a zamrzivača na -18°C, kako biste postigli maksimalnu sigurnost i efikasnost.

Ispirite rublje u hladnoj vodi, a perite u toploj

Odjeća isprana hladnom vodom ostaje čista jednako kao i ona koja je isprana u toploj. Za pranje u toploj, ali ne vrućoj, vodi koristi se 50% manje energije, a odjeća će biti jednako dobro isprana i, zavisno od tkanine, manje izgužvana.

Izbjegavajte pretjerano sušenje rublja

Za sušenje odjeće potrebno je između 40 i 60 minuta. Još bolje, odjeću okačite i sušite vani kad god to vremenske prilike dopuštaju. Ako kupujete novu sušilicu, potražite onu sa senzorom za vlagu. Takva će se sušilica automatski isključiti kad je rublje osušeno.

Instalirajte vanjske detektore kretanja

Nećete morati pamtit da vanjska svjetla uključujete navečer, a isključujete po danu. Instalacijom regulatora koji se mogu programirati možete smanjiti upotrebu energije za osvjetljavanje vanjskog prostora za 50%. Takođe možete koristiti detektore kretanja koji se automatski uključuju čim im se neko približi, a isključuju nakon nekoliko minuta.

Koristite štedne žarulje

Prosječno se u BiH domaćinstvu troši oko 450 kWh električne energije godišnje ili oko 15% ukupne potrošnje električne energije, što rezultira emisijom od oko 150 kg stakleničkih gasova. Zamjenom samo jedne sijalice u Vašem domu kvalitetnom štednom sijalicom možete uštedjeti oko 20 KM godišnje i smanjiti emisije stakleničkih gasova.

Koristite obnovljive izvore energije

Ugradite solarne kolektore za zagrijavanje tople vode ili prostora, ukoliko je moguće, zavisno od klime područja gdje živite. Godišnje možete smanjiti troškove za gorivo i do 50%. Koristite biomasu (drvo) za grijanje u modernim energetske efikasnim kotlovima na pelete, sječku ili cjepanice.

Računarska i uredska oprema

Sve više osoba ima ured u svojim domovima. Ove radne stanice opremljene su računarima, pisačima, fax aparatima, skenerima i audio sistemima. Mnoge od dolje navedenih savjeta možete koristiti i na poslu.

Provjerite je li Vaš računarski sistem podešen na opciju štednje energije

Računari se često isporučuju u stanju u kojem je ova opcija onemogućena. Ako kupite kvalitetan energetske

efikasan uređaj, opcija uštede energije automatski je uključena.

Provjerite kupujete li energetske efikasnu opremu

To će smanjiti troškove za energiju i emisije stakleničkih gasova.

Koristite što je moguće manje papira

Ispis pisačem, fotokopiranje i faksiranje troše energiju. Češće koristite e-mail - brži je, jeftiniji i zdraviji za okoliš. Takođe, koristite reciklirani papir kad god je to moguće.

Isključite svjetla i opremu dok se radni prostor ne koristi

Ako nije nužno, svjetlo nemojte ni uključivati. Prirodno svjetlo štedi energiju i oči ga lakše podnose. Računar koji je uključen 24 sata dnevno troši između 120 i 180 KM godišnje. S kvalitetnim, energetske efikasnim računarom koje se isključuje na standby, možete uštedjeti oko 20 KM godišnje.

Ako kupujete laserski pisac, obratite pažnju na svojstva energetske efikasnosti.

Jedinice koje se automatski uključuju na standby kada nisu u upotrebi, smanjuju potrošnju energije za više od 65%.

Kupite monitor koji po veličini odgovara vašim potrebama

Općenito, što je veći monitor to više energije troši. To se ne odnosi na LCD monitore.

Vrt i dvorište

Skupljajte kišnicu za vrt.

Voda koju koristite za travnjak ne mora dolaziti iz slavine. Cisterna ili rezervoar za kišu zadržat će i uskladištiti kišnicu za navodnjavanje. Rezervoar prekrijte poklopcem koji dobro prijanja kako biste vodu zaštitili od insekata koji prenose bolesti.

Practicirajte „recikliranje trave“

Ostavite pokošenu travu na travnjaku na kojem će se brzo razgraditi te potrebnim hranljivim tvarima nahraniti zemlju. Na ovaj način možete uštedjeti oko 0.1 tone stakleničkih gasova godišnje.

Zalijevajte vrt ili travnjak u rano jutro,

nakon što se rosa osušila, kako biste izbjegli gubitke nastale isparavanjem. Više od polovice vode za zalijevanje može se izgubiti zbog isparavanja ili pretjeranoga zalijevanja.

Izbjegavajte upotrebu hemijskih pesticida i gnojiva

u vrtovima i na travnjacima. Hemijska gnojiva izvor su dušikova oksida koji je staklenički gas. Pokušajte koristiti organske proizvode – bolji su za okoliš i zdraviji za Vaš travnjak, ali i obitelj.

Ograničite upotrebu kosilica na benzin

te sličnih benzinom pokretanih uređaja za uklanjanje lišća i snijega. Korištenjem ručne kosilice ili električne kosilice umjesto kosilice na benzin, smanjit ćete emisiju stakleničkih gasova. Korištenje prosječne kosilice na benzin proizvodi 48 kg stakleničkih gasova u sezoni i zagađuje vazduh koliko i automobil koji prijeđe oko 550 km.

Zasadite drveće

Dobro postavljen niz zimzelenog drveća na sjevernoj strani kuće može je zaštititi od hladnih zimskih vjetrova i smanjiti potrebu domaćinstva za grijanjem. Isto tako, drveće koje stvara sjenu na južnoj strani može održavati kuću svježijom i smanjiti potrebu za hlađenjem.

Osim toga, drveće apsorbira i zadržava CO₂.

Voda u kući

Instalirajte niskoprotočni tuš s ventilom za zatvaranje.

Ovaj kratki postupak oduzet će Vam tek nekoliko minuta, a može dovesti do velikih ušteda u potrošnji i zagrijavanju vode. Niskotlačni tuš koristi oko 60% manje vode od standardnih varijanti.

Potražite visoko efikasne jedinice za grijanje vode

Neki novi modeli zagrijavaju vodu samo kad vam je to potrebno, radije nego da toplu vodu zadržavaju u rezervoaru.

Brzo se istuširajte umjesto

kupanja u kadi. Petominutno tuširanje potroši 50% manje tople vode nego kupanje.

Izbjegavajte ostaviti vodu da curi dok se brijete, perete zube ili posuđe. Djelomično napunite umivaonik vodom i spriječite da oko 80% čiste vode oteče u odvod – zajedno s vašim novcem.

Izolirajte vodovodne cijevi kako biste izbjegli gubitak topline. Izolirajte prva dva metra cijevi za toplu i hladnu vodu. Značajna količina topline prenosi se cijevima i može se izgubiti, posebno kroz negrijane prostore kao što su podrumi. Radi sigurnosti, ne stavljajte izolaciju bliže od 15 centimetara od ispušnog ventila na vrhu standardnih bojlera na prirodni gas/propan ili lož ulje. Ako imate električni bojler, izolirajte rezervoar radi dodatnih ušteda energije.

Ako imate vikendicu, isključite bojler pri odlasku.

Nepotrebno troši energiju za održavanje vode toplom. Nije potrebno dugo da se voda zagrije nakon što se vratite.

Energija koja se troši na proizvodnju i pakiranje,

odbacivanje ambalaže i metan koji nastaje na odlagalištima otpada doprinose emisijama stakleničkih gasova – oko pola tone godišnje po osobi.

Recikliranje štedi energiju i čuva naše prirodne resurse. Za proizvodnju koja umjesto novih koristi reciklirane materijale, koristi se manje energije. Kada koristimo manje energije, koristimo manje fosilnih goriva i time emitiramo manje stakleničkih gasova u atmosferu.

Kompostiranje otpada

Biootpad je otpad od ostataka hrane, vrtnog i zelenog otpada i čini oko trećinu ukupnog kućnog otpada. Biootpad je vrijedna sirovina za proizvodnju kvalitetnog biokomposta. Najbolje je da se biootpad biološki prerađuje na mjestu njegovog nastanka. Taj se postupak zove kompostiranje, a podrazumijeva aerobnu razgradnju biootpada pri čemu nastaju ugljični

dioksid, voda, toplina i kompost, kao konačni produkt (za samo nekoliko mjeseci). Kompost hrani biljke, osigurava prozračnost tla, zadržava vodu i pogoduje rastu korjenitog bilja, te se, kompostiranje valja primijeniti gdje god je to moguće. Kada ne kompostiramo organski otpad iz našeg domaćinstva i vrtova, on se na odlagalištima otpada razgrađuje i oslobađa se metan, jedan od glavnih stakleničkih gasova.

U Zagrebu rade dva ogledna projekta odvojenog prikupljanja kompostabilnog otpada (biootpada). Odvojeno prikupljeni biootpad odvozi se na kompostanu gdje se biootpad obrađuje i po završetku procesa dobiva kompost, koji se koristi kao dodatak tlu na zelenim gradskim površinama. Možemo stvoriti i kućno kompostište u vlastitom vrtu. Svi možemo doprinijeti smanjenju negativnog uticaja na okoliš tako da budemo selektivni potrošači i odlaganjem biootpada u kompostište kada god to možemo.

Ljudi su
društvena bića.
Živimo u
zajednici i ne bi
trebalo biti onih
koje se „ovo ne
tiče“. Svi smo
odgovorni. Zato
— prihvatite
izazov težak
1 tonu!

Kompostirajte organski kuhinjski otpad

Možete kompostirati voće, povrće, vrećice za čaj, ostatke od kave, kao i lišće i otpad iz vrta. Kompost je vrijedno gnojivo i smanjuje količinu otpada na odlagalištima. Kompostiranjem tročlana obitelj može smanjiti emisiju stakleničkih gasova za više od osmine tone godišnje. Više o kompostiranju možete pronaći na www.izazovipoljoprivrede.ba

Reciklirajte sve materijale koji se mogu reciklirati

Otkrijte koji se sve materijali mogu reciklirati i postavite izazov svom domaćinstvu kako biste osigurali da ovi materijali ne budu bačeni u smeće. Ambalažu od pića i napitaka vraćajte u trgovine radi daljnje uporabe. Postupkom reciklaže stare boce dobiva se sirovina za proizvodnju nove boce ili nekoga drugoga odgovarajućeg proizvoda. Otpadna ambalaža može se koristiti i kao energent.

Odvojeno prikupljajte i stari papir jer svaki dodatni kilogram papira koji se reciklira znači četiri kilograma manje stakleničkih gasova.

Otpadne gume ne bacajte u okoliš.

Predajte ih ovlaštenom skupljaču jer se njihovom reciklažom mogu dobiti novi proizvodi (podloge za sportske terene i zaštitne podne obloge, obloge za izolaciju krovova, zvučne barijere u graditeljstvu, različite oznake u cestovnom prometu i dr.). Otpadne gume koriste se i kao energent.

Otpadnim vozilima nije mjesto u prirodi nego ih treba predati ovlaštenim skupljačima radi daljnje uporabe.

Otpadna jestiva i maziva predajte ovlaštenom skupljaču jer se mogu koristiti kao sirovina u proizvodnji biodizela kao i u druge energetske svrhe. Baterije i akumulatore ne bacajte u okoliš jer sadrže opasne tvari već ih odvojeno prikupljajte i odlažite u za to predviđene kontejnere. Sve upute u vezi upravljanja posebnim kategorijama otpada mogu se pronaći na web stranicama Federalnog ministarstva okoliša i turizma te, Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske

- www.fmoit.gov.ba/

- www.vladars.net

Obratite pažnju na pakiranje i proizvode koje kupujete

Procijenite svoju kupovinu na način da provjerite u kojoj mjeri ambalaža doprinosi vašem kućnom otpadu.

Kupujte proizvode koji imaju dulji vijek trajanja ili proizvode koji se mogu koristiti više puta. Tražite proizvode za koje je potrebno manje pakiranja.

Cilj od jedne tone je za pojedince

Kada postavljate cilj za svoje domaćinstvo ili obitelj, držite se onoga što smatrate razumnim i mogućim. To će ovisiti o vašim navikama vezanim uz vožnju, upotrebu energije u domaćinstvu i o veličini domaćinstva. Četveročlana obitelj bi, primjerice, mogla poduzeti aktivnosti smanjenja svojih emisija stakleničkih gasova za četiri tone (jednu tonu po osobi). Međutim, bračnom paru s troje djece smanjenje emisija od 5 tona moglo bi biti teško ostvarivo. Postavite cilj koji ima smisla za vaše domaćinstvo i pronađite načine kako svaki član obitelji može doprinijeti.

Nema jedinstvenog pristupa

Mjesto u kojem živimo moglo bi biti značajni faktor odabira načina kako ćemo uticati na smanjenja stakleničkih gasova. U BiH se oko 55% električne energije proizvodi u hidroelektranama (procenat može varirati na godišnjem nivou), a ostatak se nadopunjava iz termoelektrana koje koriste fosilna goriva. No, bez obzira na to gdje živite, i na to koji su vam energenti dostupni, smanjenje potrošnje električne energije i energije koja se dobiva iz fosilnih goriva ima smisla. Ipak, hoćete li ugraditi solarne kolektore i za koju svrhu uvelike ovisi o klimatskim uslovima područja u kojima živite. U kontinentalnom dijelu BiH solarni kolektori mogu poslužiti za zagrijavanje tople vode i djelomično zagrijavanje prostora, dok u obalnom području visoke insolacije solarni kolektori mogu u potpunosti zadovoljiti potrebe za grijanjem prostora.

**Upitnik koji slijedi
pokazat će vam koliko
lično možete
doprinijeti smanjenju
CO₂.**

Provjerite svoj rezultat!

Ako je vaš odgovor na pojedino od sljedećih pitanja potvrđan ili ste se odlučili držati savjeta iz ove brošure, pripišite si bodove.

Uštedene emisije CO₂ vezano uz Vaše vozilo:

1 Odlučili ste voziti 10% manje nego do sada?

(+15)

2 Sve gume na Vašem vozilu su propisno napumpane i redovito održavane?

(+12)

3 Vaše vozilo je redovno održavano i servisirano?

(+30)

4 Odlučili ste smanjiti korištenje klima uređaja u vožnji?

(+10)

Električni uređaji u kući

5 Odlučili ste zamijeniti obične sijalice u kući štednim sijalicama?

(+10)

6 Koristite perilicu rublja na nižim temperaturama pranja rublja?

(+1)

7 Umjesto u sušilici, rublje sušite prirodnim putem?

(+5)

8 Odlučili ste ugaziti računar kad ste dulje odsutni od njega?

(+18)

9 Umjesto ručnog pranja suđa koristite perilicu suđa?

(+1)

Korištenje klima uređaja

10 Odlučili ste podesiti temperaturu na klima uređaja na 27°C?

(+10)

11 Odlučili ste koristiti ventilator umjesto klima uređaja?

(+32)

Grijanje u kući

12 Odlučili ste podesiti temperaturu na termostatu na optimalnih 20 °C - 21 °C?

(+9)

13 Odлучili ste ugraditi termostatske ventile?

(+21)

14 U sezoni grijanja koristite prirodnu energiju Sunca za zagrijavanje?

(+4)

15 Odлучili ste ugraditi novi, energetski efikasan kotao ili bojler za grijanje?

(+21)

16 Odлучili ste značajno poboljšati izolaciju na kući?

(+26)

Sada zbrojite bodove koje ste dobili na temelju svog angažmana i odluka:

Svaki stotinu bodova označava jednu tonu emisija CO₂, koje, zahvaljujući Vašem angažmanu i odlukama, nisu puštene u vazduh. Možete pogledati i rezultate testa:

- **Manje od 50 bodova**

Iako djelomično doprinosite smanjenju emisija stakleničkih gasova, vrijeme je da ozbiljno i angažirano počnete razmišljati o okolišu.

- **Od 50 do 80 bodova**

Vidi se da ste na pravome putu, no razmislite kako još više možete doprinijeti smanjenju emisija i prevenciji globalnog zatopljenja.

- **Od 80 do 100 bodova**

Vi ste na pravom putu prema svojoj prvoj toni CO₂ koju ćete godišnje uštedjeti

- **100 bodova i više**

Čestitamo! Vašim ličnim angažmanom uspjeli ste poštedjeti okoliš emisije od jedne tone CO₂ godišnje. No, mislite li da možete dostići i drugu tonu CO₂?

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....
- 6.....
- 7.....
- 8.....
- 9.....
- 10.....
- 12.....
- 13.....
- 14.....
- 15.....
- 16.....

Ukupno

Dječji kutak

Draga djeco!

Pozivamo i vas da krenete u zajedničku akciju protiv klimatskih promjena.

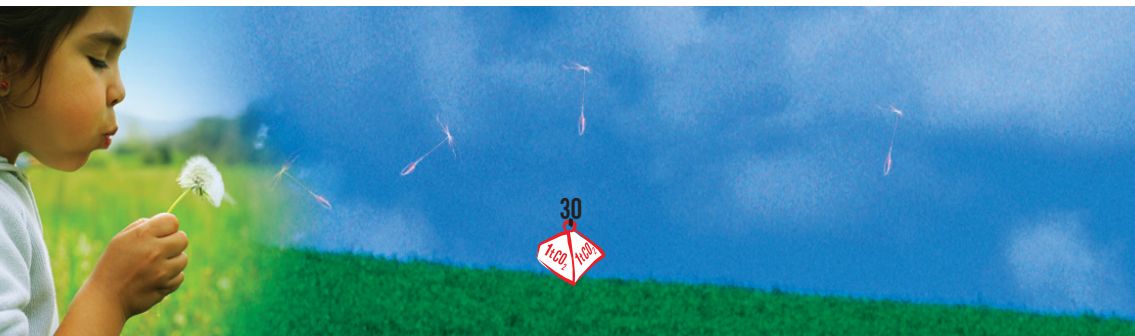
Svojim ponašanjem možete doprinijeti boljem životu na Zemlji.

Tako ćete aktivno sudjelovati u velikoj borbi protiv otapanja ledenih santi, bitci za spas polarnih medvjeda od izumiranja i očuvanju našega prirodnoga okoliša.

Sigurno se pitate što to trebate učiniti!

Jednostavno! Budite odgovorni prema potrošnji vode i potrošnji energije. To ne znači da trebate prestati prati ruke prije jela ili gasiti rasvjetu kada namjeravate pročitati neku knjigu. No, vodu i eneregiju trošite tek onoliko koliko vam je zaista potrebno.

Naš dobri junak nudi vam nekoliko korisnih savjeta. Budete li ih se držali, svečano vam obećajemo da ćete i vi pomoći ljepšem životu na našoj planeti.

Evo, za početak, pet najvažnijih savjeta našeg dobrog junaka:

1. Ne puštajte vodu da teče bez potrebe!

! Dok, primjerice, perete zube, nije potrebno da voda teče iz slavine. Očerkajte zube i tek tada ih isperite vodom.

2. Ne bacajte štetne tvari u vodu!

One vam se djelomice s hranom vraćaju na tanjur.

3. Ispitajte koliko tjedno vode i energije troši vaša obitelj.

Napravite plan uštede vode i energije i predložite ga mami ili tati!

4. Gasite upaljene sijalice ako vam nije neophodna njihova svjetlost!

Redovitim gašenjem jedne nepotrebno upaljene sijalice možda ćete spasiti jednog polarnog medvjeda od izumiranja.

5. Gasite uvijek električne uređaje u vašem domu kad ih ne koristite!

Ugasite potpuno računar, televizijski i radijski prijemnik i sve ostale uređaje jer oni troše energiju i kad na njima svijetli stand by signalna sijalica.

Naš dobar junak vam unaprijed zahvaljuje što se držite njegovih pet korisnih savjeta. A zahvaljuju vam i svi polarni medvjedi!

*Bosnia and
Herzegovina*

www.undp.ba